

**Ocena rozprawy doktorskiej mgr Iryny Blazhevich
pt. *Uwarunkowania i stan rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej
na Białorusi***

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Pani mgr Iryny Blazhevich pt. *Uwarunkowania i stan rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej na Białorusi* została wykonana w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego pod opieką dr hab. Mirosława Miki, prof. UJ oraz dr Liudmily Fakeyevej jako promotora pomocniczego. Autorka podjęła w pracy problem „rozwoju i funkcjonowania obiektów noclegowych specjalizujących się w świadczeniu usług dla turystów uczestniczących w turystyce wiejskiej na Białorusi” (s. 5), który jest istotny nie tylko w kontekście rozwoju obszarów wiejskich, ich aktywizacji społeczno-gospodarczej poprzez rozwój usług turystycznych, ale także – stosunkowo długiej tradycji wypoczynku na wsi w społeczeństwie tego kraju. Doktorantka wykazała się rzetelnością i skrupulatnością zarówno przy prowadzeniu badań, jak również ich interpretacji, czego efektem jest znaczna objętość pracy. Liczy ona bowiem 225 stron, w tym 175 stron zasadniczego tekstu, na który składają się cztery rozdziały merytoryczne oraz *Wstęp* i *Wnioski*.

Cel i zakres pracy

Praca pani mgr Iryny Blazhevich wpisuje się w nurt badań dotyczących szeroko pojmowanej turystyki na obszarach wiejskich, a dokładniej – dotyczących rozwoju zagospodarowania dla turystyki wiejskiej. Głównym celem pracy jest bowiem określenie czynników i ograniczeń rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej na Białorusi, wskazanie kierunków jej przestrzennego rozwoju oraz rozpoznanie specyfiki funkcjonowania tego rodzaju obiektów z punktu widzenia ich organizacji oraz zakresu i rodzaju świadczonych usług (s. 6). Dla realizacji celu głównego Autorka przyjęła pięć celów szczegółowych (s. 7):

1. Rozpoznanie obecnego stanu oraz kierunków przestrzennego rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej

2. Określenie czynników rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej wynikających z uwarunkowań przyrodniczych, społeczno-kulturowych, gospodarczych, prawnych i organizacyjnych
3. Rozpoznanie rodzaju i zakresu usług podstawowych i komplementarnych świadczonych turystom w obiektach noclegowych turystyki wiejskiej
4. Rozpoznanie ograniczeń oraz barier rozwoju i funkcjonowania obiektów noclegowych turystyki wiejskiej
5. Określenie możliwości rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej na Białorusi w przyszłości.

Uważam, że cel główny pracy, jak i cele szczegółowe zostały sformułowane poprawnie. Cele szczegółowe są doprecyzowaniem celu głównego, poprzez wskazanie elementów/aspektów, na które Autorka zwracała uwagę w procesie badawczym.

Układ pracy i zawartość merytoryczna

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska liczy 225 stron tekstu, wraz ze spisem literatury cytowanej (nie bardzo wiem, dlaczego określonej mianem bibliografii), spisem aktów prawnych i dokumentów planistycznych, a także spisami tabel i rycin oraz załącznikiem i streszczeniem w języku angielskim. Na zasadniczy tekst pracy (175 stron) składają się *Wstęp*, cztery rozdziały merytoryczne oraz *Wnioski*. Niepotrzebnie tylko numeracją porządkową opatrzone *Wstęp* i *Wnioski*. Z reguły się tego nie robi, zachowując numerację tylko dla rozdziałów merytorycznych.

Praca ma tradycyjny układ treści, który nawiązuje do poszczególnych celów szczegółowych. Jest on logiczny, przemyślany, dzięki czemu precyzyjnie porządkuje treść rozprawy i akcentuje realizację poszczególnych celów badawczych. I tak, we *Wstępie* recenzowanej pracy przedstawiono przedmiot badań, cele, metodykę i zakres badań oraz źródła danych, wstępne informacje na temat stosowanej terminologii oraz prezentację struktury treści.

Pierwszy rozdział merytoryczny (rozdział 2 – według numeracji przyjętej w pracy) pt. *Turystyka na obszarach wiejskich jako problem badawczy* prezentuje, w świetle literatury przedmiotu, zagadnienia ważne z punktu widzenia podjętego przez Doktorantkę problemu badawczego. Omówione więc zostały podstawowe pojęcia, przy czym szczególnie cenne wydaje się porównanie terminologii stosowanej w literaturze polskiej i białoruskiej. Jest to istotne zwłaszcza w kontekście niespójności tej terminologii w literaturze obu państw,

a wręcz – zwłaszcza w polskiej literaturze przedmiotu – pewnego chaosu terminologicznego w tym zakresie. Jednocześnie analiza stosowanych w literaturze pojęć dała uzasadnienie, dlaczego Autorka używa terminu „obiekty noclegowe turystyki wiejskiej”, a nie – „gospodarstwa agroturystyczne”. Ponadto Doktorantka dokonała dość wnikliwego przeglądu literatury białoruskiej, rosyjskiej, polskiej i anglosaskiej poświęconej funkcji turystyki na terenach wiejskich, a także roli turystyki w kształtowaniu rozwoju wielofunkcyjnego i zrównoważonego obszarów wiejskich. Uważam, że przedstawiony w niniejszym rozdziale przegląd literatury przedmiotu jest bardzo rzetelny. Autorka dokonała go w sposób bardzo uporządkowany, w podziale na grupy tematyczne, wykazując się tym samym nie tylko znajomością literatury, ale także umiejętnością systematyzowania wiedzy. Dla porządku należy jednak stwierdzić, że w analizie tej wkraśl się drobny lapsus. Na s. 28 Autorka pisze: „Agroturystyka rozwija się także w innych krajach rolniczych, jak Polska i Hiszpania”. Myślę, że jest swego rodzaju skrót myślowy, bo na pewno tych krajów nie można określić mianem rolniczych. Natomiast na tle krajów Unii Europejskiej należą niewątpliwie do tej grupy, w której zarówno udział zatrudnienia w rolnictwie, jak i udział użytków rolnych w strukturze użytkowania gruntów jest znaczący.

Drugi rozdział merytoryczny (rozdział 3) jest poświęcony uwarunkowaniom rozwoju turystyki wiejskiej na Białorusi. Jest to najobszerniejszy rozdział całej pracy (70 stron), w którym Autorka: analizuje tradycje turystyki wiejskiej na Białorusi w ujęciu czasowym i przestrzennym, przedstawia potencjał zasobów turystycznych terenów wiejskich w świetle dotychczasowych badań, prezentuje sytuację rolnictwa oraz społeczne problemy obszarów wiejskich, a także zagadnienia dotyczące rozwoju małej przedsiębiorczości oraz prawnych i organizacyjnych uwarunkowań rozwoju turystyki wiejskiej na Białorusi. To bardzo ważna, a zarazem wielowątkowa część pracy, w której Autorka sprawnie i rzeczowo dokonała analizy podejmowanych zagadnień. Szczególną uwagę pragnę zwrócić na dwie kwestie odnoszące się do tego rozdziału. Po pierwsze, bardzo podoba mi się część (rozdział 3.2.2) odnosząca się do terytorialnego systemu turystyczno-rekreacyjnego, gdyż jest to nie tylko świetny zabieg porządkujący treść, ale także nawiązanie do tradycji ujęć systemowych w geografii turystyki. Po drugie, należy docenić ogromny wkład Autorki w analizę uwarunkowań prawnych, planistycznych i organizacyjnych. Jest to część rozprawy bardzo istotna dla zrozumienia funkcjonowania turystyki wiejskiej w tym kraju.

W trzecim rozdziale merytorycznym (rozdział 4) przedstawiono bazę noclegową turystyki wiejskiej w odniesieniu do ogólnej struktury pojemności recepcyjnej Białorusi. Autorka zaprezentowała nie tylko rodzaje bazy noclegowej turystyki wiejskiej i jej pojemność

w ujęciu czasowym i przestrzennym, ale także wzorce funkcjonalne tej bazy (wioski turystyczne, kompleksy turystyczno-rolnicze oraz wypoczynek z zakwaterowaniem i wyżywieniem w domach i zagrodach wiejskich). Przy czym szczególną uwagę zwróciła na przeważający współcześnie wielokierunkowy model funkcjonowania obiektów noclegowych (s. 138). Poruszyła też kwestie przychodów z działalności turystycznej. Niestety prezentowane dane nie do końca są spójne, tzn. informacje dotyczące bazy noclegowej kończą się na 2014 r., liczba korzystających z obiektów – na 2018 r., a wielkość przychodów – na 2011 r. Domyślam się, że wynika to z określonej dostępności danych (właściwie braku dostępu), a nie jest wynikiem niedopatrzenia ze strony Autorki.

Czwarty rozdział merytoryczny (według numeracji w pracy – rozdział 5) pt. *Działalność obiektów noclegowych turystyki wiejskiej w świetle badań własnych* jest, z jednej strony, uzupełnieniem i uszczegółowieniem informacji przedstawionych we wcześniejszych częściach pracy, z drugiej zaś – stanowi najważniejszą część pracy, która jest wynikiem badań własnych Autorki przeprowadzonych wśród 91 gestorów obiektów noclegowych turystyki wiejskiej, i która obejmuje takie zagadnienia jak: usługi noclegowe i żywieniowe, oferta komplementarna, stopień wykorzystania obiektów i znaczenie tzw. gości stałych, ekonomiczne aspekty działalności, motywy podjęcia działalności w zakresie usług turystycznych, zaangażowanie gestorów bazy noclegowej we współpracę z innymi podmiotami (m.in. administracja publiczna, organizacje turystyczne, inne podmioty turystyczne *etc.*), rozwój indywidualnych i społecznych kompetencji gestorów, poziom świadczonych usług, znaczenie informacji turystycznej i promocji regionalnej, oczekiwania turystów krajowych w opinii respondentów oraz bariery i ograniczenia działalności. To bardzo szeroki wachlarz zagadnień, zarówno ekonomicznych, społecznych, psychologicznych i organizacyjnych, który wskazuje na rzetelność badawczą p. mgr Iryny Blazhevich. Nie oznacza to jednak, że nie mam żadnych uwag do tej części pracy, ale są one nieliczne i w dużym stopniu mają charakter polemiczny. Pierwsza kwestia dotyczy dostępności. Autorka zajęła się problemem dostępności obiektów dla osób z niepełnosprawnością ruchową. To bardzo dobrze. Ale kwestię dostępności rozpatrywać powinniśmy nie tylko w kontekście osób z niepełnosprawnościami, ale także w kontekście dostępności obiektów dla obcokrajowców. Wcześniej Autorka wspominała, że z bazy noclegowej turystyki wiejskiej korzystają coraz częściej obcokrajowcy. Warto by więc dowiedzieć się o znajomość języków obcych wśród gestorów i „personelu” tychże obiektów. Druga moja wątpliwość dotyczy „deklarowanej liczby turystów przybywających w miesiącu do badanych obiektów” (s. 150). Zastanawiam się nad zasadnością tak sformułowanego zagadnienia, zwłaszcza, że wcześniej

Doktorantka pisała, że nie wszystkie obiekty działają przez cały rok. Ponadto można się spodziewać, że w różnych porach roku różna liczba turystów korzysta z tych obiektów. Bardziej zasadne – według mnie – byłoby pytanie o średnią liczbę turystów w miesiącu, ale w odniesieniu do okresów w roku czy pór roku. Wtedy na ryc. 22 w każdej klasie liczebności turystów byłby nie jeden słupek, ale cztery.

Praca kończy się zestawem 13. wniosków bardzo dobrze opracowanych (!), przemyślanych, stanowiących uogólnienie i powiązanie niektórych wątków. A jednocześnie czytelnik nie ma wrażenia (niestety często pojawiającego się przy czytaniu podsumowań), swoistego *deja vu*, czyli powtórek treści z poprzednich rozdziałów. Moim zdaniem, napisanie dobrego podsumowania jest trudnym wyzwaniem. Doktorantka świetnie sobie z tym poradziła, co świadczy niewątpliwie o Jej dojrzałości jako badacza i młodego naukowca.

Generalnie układ treści i poziom merytoryczny opracowania oceniam bardzo wysoko. Praca ma wyraźnie eksploracyjny charakter, a jej walor poznawczy jest znaczący. Ja po lekturze tej pracy mam dużo większą i bardziej uporządkowaną wiedzę na temat funkcjonowania turystyki wiejskiej na Białorusi.

Źródła informacji i metody badań

W recenzowanej rozprawie doktorskiej wykorzystano zarówno metody oparte na informacjach pierwotnych, jak i wtórnych. Informacje pierwotne uzyskano w wyniku – jak pisze Autorka (s. 141) – wywiadów kwestionariuszowych przeprowadzonych wśród gestorów bazy noclegowej turystyki wiejskiej (n=91), których część pozyskano w formie rozmów bezpośrednich (n=27), część w formie rozmów telefonicznych (telefoniczne wywiady kwestionariuszowe) (n=18), a część poprzez samodzielne wypełnienie formularzy przez respondentów (n=46) i odesłanie ich drogą elektroniczną. Wydaje mi się jednak, że mamy tu połączenie dwóch technik badawczych: wywiadu kwestionariuszowego i badania ankietowego, które nie musi, ale może wpłynąć na uzyskiwane wyniki. Analiza pytań zawartych w kwestionariuszu sugeruje, że w tym przypadku takich różnic być nie powinno. Natomiast w kolejnych badaniach sugerowałabym unikanie łączenia tych technik. Ponadto Autorka przeprowadziła tzw. wywiady swobodne m.in. z pracownikami Stowarzyszenia „Odpoczynek na wsi” (n=15) i z przedstawicielami władz lokalnych (n=10).

Informacje wtórne pozyskano natomiast ze spisów i raportów udostępnionych przez różne instytucje, m.in. Narodowego Komitetu Statystycznego RB oraz opracowań Stowarzyszenia „Odpoczynek na wsi”. W swoich rozważaniach Autorka często odwołuje się

do różnych pozycji literatury przedmiotu, wykazując się bardzo dobrą jej znajomością. A spis literatury cytowanej (nie bibliografia!) obejmuje 345 pozycji, w tym 61 pozycji anglojęzycznych i 88 polskich. Dodatkowo Autorka przeanalizowała 78 aktów prawnych i dokumentów planistycznych.

Biorąc pod uwagę przyjęte przez Doktorantkę cele badawcze, stwierdzam, że dokonała właściwego doboru źródeł i metod badań (z drobną uwagą, o której wspomniałam wcześniej), których zastosowanie dało możliwość wieloaspektowego ujęcia badanego zjawiska i realizacji celów badań.

Formalna strona pracy

Praca jest napisana bardzo dobrym językiem, zachęcającym do lektury, co ostatnio nie zdarza się zbyt często. Ważnym uzupełnieniem tekstu są czytelne i przejrzyste ryciny (mapy i wykresy), choć jeśli przyjąć „ortodoksyjne” stanowisko kartografii warszawskiej, to można mieć zastrzeżenia do zastosowania metody kartogramu do prezentacji danych bezwzględnych (ryc. 11 i 13).

Konkluzja

Pomimo kilku uwag – bardziej polemicznych niż krytycznych – zamieszczonych w niniejszej recenzji, uważam, że praca p. mgr Iryny Blazhevich pt. *Uwarunkowania i stan rozwoju bazy noclegowej turystyki wiejskiej na Białorusi* jest interesującym i bardzo wartościowym opracowaniem, w którym Autorka wykazała się znajomością literatury przedmiotu, metod badawczych oraz umiejętnością samodzielnego prowadzenia badań naukowych. Stwierdzam, że przedłożona do recenzji praca spełnia wymagania *Ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki* (Dz. U. Nr 65, 16.04.2003, z późniejszymi zmianami) i w związku z tym stawiam wniosek o przyjęcie pracy i dopuszczenie mgr Iryny Blazhevich do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Wnioskuje również o wyróżnienie recenzowanej rozprawy doktorskiej zgodnie z ustaleniami obowiązującymi na Uniwersytecie Jagiellońskim.

M. Dziurzyński